

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

I. ОПИСОВА ЧАСТИНА

Для надання наукового висновку надійшло звернення голови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Б.І. Гулька, у якому поставлені такі питання:

1. Чи підлягають розгляду позовні вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу корпоративних прав на частку у статутному капіталі та про поділ спільної сумісної власності подружжя на частку у статутному капіталі, яка відчужена за оспорюваним договором, у межах одного провадження та за правилами якого судочинства (цивільна чи господарська юрисдикція)?

Питання поставлені в аспекті обставин цивільної справи № 759/8676/19, що перебуває на розгляді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду.

II. АНАЛІТИЧНА ЧАСТИНА

1. Відповідь на поставлене у запиті про надання наукового висновку питання вимагає адекватного тлумачення приписів п. 4 ч. 1 ст. 20 ГПК України, відповідно до яких до предметної юрисдикції господарських судів належать справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах.

Спірний правочин доволі очевидно має своїм предметом частку у статутному капіталі ТОВ (хоча й недолуго описану через поняття «корпоративних прав») і не менш очевидно не стосується спадкових правовідносин.

Отже, для визначення того, до якої юрисдикції належить відповідний спір, слід визначитись, чи є спірний договір таким, що укладений у сімейних правовідносинах.

2. В українській цивілістичній доктрині доволі поширеним є підхід, за яким сімейне право розглядається як органічна частина (підгалузь) приватного (цивільного) права.¹ Таким чином, акти сімейного законодавства України є частиною нормативного масиву актів цивільного законодавства України, через що їх застосування (зокрема, щодо дії у часі) підпорядковується правилам щодо застосування останніх.

Зазначене впливає і з положень ст. 8 Сімейного кодексу України, згідно з якою якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані цим Кодексом, вони регулюються відповідними нормами Цивільного кодексу України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин.

¹ Див., напр.: Правова доктрина України: у 5 т. Т. 3: Доктрина приватного права України. – Х.: Право, 2013. – С. 174, 491-494; Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монография/Под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И.В. Спасибо-Фатеевой. – Х.: Право, 2013. – С. 43-46.

Неважко побачити, що під таким кутом зору сімейні відносини є доволі специфічним, але все ж таки різновидом цивільних відносин як відносин предметної сфери приватного права.

У цій площині *сімейні відносини* можуть бути визначені як особисті немайнові та майнові відносини, які виникають з факту укладення шлюбу, створення та існування сім'ї, родинних зв'язків і при цьому засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Специфічними ознаками сімейних відносин є спеціальний суб'єктний склад, своєрідний характер правопороджуючих юридичних фактів, переважаюче значення особистого немайнового елемента, переважна позаоборотність прав та обов'язків.¹

3. Разом з тим, викладене у пункті 2 Аналітичної частини цього Наукового висновку дає уявлення про категорію сімейних відносин *як предмета сімейного права*, що становить підгалузь права цивільного (приватного).

Поняття «сімейні відносини» у нормах іншої галузевої належності, звичайно, ґрунтується на цій ключовій категорії, але далеко не завжди повністю з нею співпадає, чому норми процесуального права дають яскравий приклад.

Зокрема, показовими є приписи ч. 1 ст. 19 ЦПК України: суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, *розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства*. Зі змісту цієї норми доволі очевидно випливає, що не будь-який спір, що випливає із сімейних відносин, тим самим беззаперечно належить до цивільної юрисдикції.

Так само обмежено слід трактувати й приписи п. 4 ч. 1 ст. 20 ГПК України щодо виключення з господарської юрисдикції спорів, що виникають з правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах. Загальне правило п. 4 ч. 1 ст. 20 ГПК України зумовлено специфічним предметом відповідних правочинів – акції, частки, паї, інші корпоративні права у юридичній особі. Саме предмет правочинів з відповідним майном зумовлює домінування у відповідних відносинах суто майнового та організаційного елемента, що становить одну із кваліфікаційних ознак корпоративних правовідносин.² А це, у свою чергу, зумовлює нагальну потребу віднесення відповідних спорів, що виникають з цих правочинів, до юрисдикції господарських судів як таких, що є спеціалізованими у тому числі й у напрямку вирішення корпоративних спорів.

Якщо ж йдеться про виключення з цього загального правила, то ми повинні визначати належним лише таке виключення, специфіка якого, так би мовити, «штовхає важелі в іншу сторону»: специфічний сімейно-правовий чи спадково-правовий елемент починає домінувати у правовідношенні, усуваючи елемент корпоративний на другий план. Звичайно, такий ефект має не будь-яка щонайменша потенційна можливість застосування до спірних відносин норм сімейного законодавства, адже у такому абсолютна більшість правочинів з корпоративною власністю фізичних осіб у разі спору не підпадала б під юрисдикцію господарських

¹ Правова доктрина України: у 5 т. Т. 3: Доктрина приватного права України. – Х.: Право, 2013. – С. 492; Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монография/Под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И.В. Спасько-Фатеевой. – Х.: Право, 2013. – С. 46.

² Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монография/Под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И.В. Спасько-Фатеевой. – Х.: Право, 2013. – С. 46.

судів – навряд чи законодавець мав на увазі таке. Правочин у сімейних правовідносинах в розумінні п. 4 ч. 1 ст. 20 ГПК України – це лише такий правочин, який відповідно до ч. 1 ст. 9 СК України врегульовує сімейні відносини між їх учасниками.

Тому, наприклад, перерозподіл акцій, часток, паїв тощо між подружжям на підставі шлюбного договору належатиме до сфери сімейних відносин. А укладення договору про відчуження таких акцій, часток, паїв між подружжям, між подружжям (одним з них) та дітьми, між іншими родичами за походженням очевидно зумовлюється радше різноспрямованими майновими інтересами окремих осіб, а не намаганням якось врегулювати майнові відносини в межах сім'ї. Іншими словами, в останній групі випадків майновий елемент беззаперечно переважає над особистим, що не дозволяє віднести ці правочини до таких, що укладаються у сімейних правовідносинах.

Якщо ж екстраполювати вказані висновки на конкретну спірну ситуацію, то ми побачимо, що претензії позивачки ґрунтуються на доводах про належність відповідного майна, що є предметом спірного договору, на праві спільної сумісної власності подружжю, тобто мають коріння у сімейно-правовій специфіці майнових правовідносин подружжя. За таких умов усі вимоги, заявлені позивачкою в межах відповідного спору, слід кваліфікувати як похідні від сімейно-правових відносин і засновані на них. Тому усі ці вимоги (зокрема, і вимога про визнання недійсним договору купівлі-продажу корпоративних прав на частку у статутному капіталі, і вимога про поділ спільної сумісної власності подружжя на частку у статутному капіталі, яка відчужена за оспорюваним договором) підлягають розгляду в межах одного провадження за правилами цивільного судочинства.

Такий висновок фактично підтримано також і Великою Палатою Верховного суду в постанові від 03.11.2020 у справі № 922/88/20 (пункти 47, 48).

Враховуючи викладене, слід дійти таких висновків:

1. Позовні вимоги про визнання недійсним договору купівлі-продажу корпоративних прав на частку у статутному капіталі та про поділ спільної сумісної власності подружжя на частку у статутному капіталі, яка відчужена за оспорюваним договором, підлягають розгляду у межах одного провадження за цивільного чи господарського судочинства залежно від того, чи укладений відповідний договір у сімейних правовідносинах і чи тягнє спір у цілому до сімейних правовідносин.

У конкретному випадку позовні вимоги розглянуті судами в порядку цивільного судочинства. правильно

Член Науково-консультативної
ради при Верховному Суді,
проректор ПВНЗ «Харківський інститут
кадрів управління», кандидат юридичних наук,
адвокат

Ю.В. Мица